

TİFTİĞİN GELENEKSEL ÖYKÜSÜ VE YARATICI YENİ DENEMELER ÜZERİNE*

Mine BEŞEN YALÇIN - Günay ATALAYER**

ÖZ

Dokumacılık, günümüzde yerini gelişmiş bir teknolojiye bırakmış olsa da köklü bir dokumacılık geçmişi olan Anadolu'da geleneksel dokuma örnekleri görülmektedir. Bu dokumalar içinde Siirt battaniyesi, bilinen geleneksel dokuma özelliklerine bağlı kalınarak yaşatılan örneklerden birisidir. Siirt battaniyesi olarak üretildiği yöre ve kullanım alanı ile adlandırılan dokumanın, çok eski tarihlerden beri Siirt ve çevresinde üretilmekte olduğu bilinmektedir.

Battaniyenin üretiminde, Anadolu tiftiğinin kullanıldığı, geleneksel yöntemlerle üretilen bir kullanım nesnesi olduğu, göz önüne alındığında; Anadolu'da kültürel mirasın önemli örneklerinden birisi olduğu söylenebilir.

Hammaddenin özelliği, dokuma tekniğinin ve desenlendirmenin özgünlüğü ile dokumanın günümüz tekstil tasarımcılarının; yeni, yaratıcı değerlendirmelerine ve sanatsal yorumlamalarına uygun olduğunu deneysel çalışmalarla gösterme gereği duyulmuştur. Bu çalışmada, bu nedenle öncelikle Siirt Battaniyesi dokumacılığının özgün yapısı irdelenerek, günümüzde sanatsal tekstillerde estetik eleman olarak kullanımının sınırları ve dokusal değerleri üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda yapılan *deneysel atölyedeki dokuma* örnekleriyle, bu geleneksel tekniğin; tekstil kültürüne, tekstil tasarımına ve tekstil sanatına katkısına dikkat çekilmek için kişisel yeni sanatsal denemeler ortaya koyulmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Dokuma, Tiftik, Siirt Battaniyesi, Kültürel Miras, Desen.*

* Bu makale Mine BEŞEN YALÇIN tarafından yazılan "Siirt Battaniye Tekniğinin Üç Boyutlu Sanatsal Tekstil Nesnelere Taşınması" isimli sanatta yeterlik tezinden üretilmiştir.

** Prof. Dr. - İstanbul Aydın Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Moda ve Tekstil Tasarımı Bölümü
e- posta: gunayatalayer@hotmail.com / minebesen@hotmail.com.tr / ORCID:0000-0002-0566-1161 / ORCID:0000-0002-2651-0725
Makale Türü: Araştırma Makalesi / DOI: <https://doi.org/10.34242/akmbaris.2020.145>
Makale Gönderim Tarihi: 17.06.2020 / Makale Kabul Tarihi: 12.11.2020

ABSTRACT

TRADITIONAL STORY OF MOHAIR AND CREATIVE NEW TRIALS

Although weaving has given way to an advanced technology today, traditional weaving examples can still be seen in Anatolia, which has a long history of weaving. Among these weavings, the Siirt blanket is one of the examples that have been kept alive by sticking to the traditional weaving method. The weaving which is named as Siirt blanket with the region where it is produced and its area of use is known to have been produced in and around Siirt since ancient times.

Considering that Anatolian mohair is used in the production of blankets and it is an object of use produced with traditional methods, it can be said that it is one of the significant examples of cultural inheritance in Anatolia.

It became a necessity to demonstrate through experimental studies that the characteristics of the raw material, the uniqueness of the weaving technique and patterning, and the weaving are suitable for the innovative and creative assessments and artistic interpretations of today's textile designers. For this reason, in this study, first of all, the original structure of Siirt Blanket weaving has been examined and the limits of its use as an aesthetic element and its textural values in today's artistic textiles are dwelled on. Within this context, with the samples of weaving conducted in the experimental workshop, individual new artistic trials were introduced in order to attract attention to the contribution of this traditional technique to textile culture, textile design, and the art of textile.

Keywords: *Weaving, Mohair, Siirt Blanket, Cultural İnheritance, Pattern.*

GİRİŞ

Anadolu'da dokumacılık tarihinin binlerce yıllık bir geçmişi olduğunu söylemek, bugüne kadar ele geçen Arkeolojik bulguların gün ışığına çıkmasıyla mümkün olmuştur.

Dokumacılıkta düne kadar en eski medeniyet olarak tanınan Mısır, daha sonra yerini Mezopotamya'ya terk ederken, bugün bütün gözlerin Orta Asya'ya çevrilmiş olduğu öğrenilmiştir.¹ Buna bağlı olarak dokumacılığın kökeninin yün olduğu ve koyun yetiştiriciliğinin ilk önce Orta Asya'da başladığı belirtilmektedir.² 1962 yılında ise Çatalhöyük kazılarında elde edilen M.Ö. 6000 yıllarına ait dokuma parçaları, o tarihteki bilgilerimiz çerçevesinde, Anadolu'da dokumacılık tarihinin çok eski olduğunu ortaya çıkartmaktadır.³ Öte yandan, Mersin'de Yumuk Tepe'de, dokuma ağırlıkları ile birlikte ağırşakların ve boynuzdan yapılmış mekiklerinde ele geçmesi ile bulunan odanın; dokuma işlevine yönelik kullanılan bir "dokuma odası" olduğuna dikkat çekilmektedir. Burada görülen dokuma tezgahına ait izlerin, Anadolu'da görülen en eski tezgâha ait olduğu düşünülmektedir.⁴ 1991 yılına gelindiğinde, Diyarbakır'ın Ergani ilçesi yakınlarında Çayönü'nde yapılan kazılarda bulunan keten dokuma parçasının, M.Ö. 6500 yıllarına tarihlendiği bilinmektedir.⁵ Geç Kalkolitik Dönem Arslantepe kazılarında ise, metal bir çanağın içinde bulunan dokuma parçasının, mikroskopik incelemeler sayesinde keçi kılı olduğunun tespit edildiği ve mezarda bulunan bu dokuma parçasının, Eski Yakın Ortadoğu'da bulunan en eski hayvan

1 Şahin Yağan, *Türk El Dokumaları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1978, s. 9

2 Macide Gönül, "Dokumacılığın Tarihçesi ve En Eski Dokuma Aletleri", *Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Fakültesi Antropoloji Dergisi*, Sayı: 2, 1964, s. 80.

3 Yağan, *a.g.e.*, s.9.

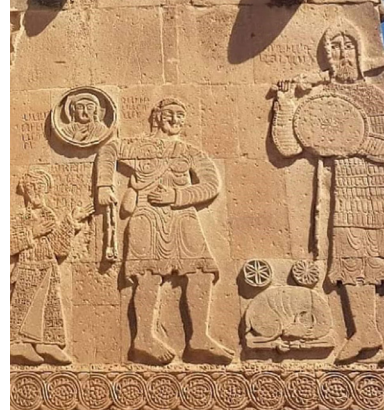
4 Özlem Tütüncüler, *M.Ö. 2000 Ege Bölgesi Dokuma Aletleri*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi SBE, 2005, s. 40

5 Günay Atalay, *Dünden Bugüne Anadolu'da Kumaş Dokuma Sanatı, Türk Kültüründe Sanat ve Mimari-Klasik Dönem Sanatı ve Mimarlığı Üzerine Denemeler*, 21. Yüzyıl Eğitim ve Kültür Vakfı Yayını, İstanbul, 1993. s.42.

kılından dokunan kumaşlardan biri olduğu belirtilmektedir. Bu Arkeolojik tekstil örneğinin, olağanüstü ince bir dokuya sahip olduğundan bahsedilmektedir.⁶ Keza; “Textiles from Gordion” adlı kaynakta, Gordion bölgesinde yapılan kazılarda bulunan bazı kumaş parçalarının keçi kılı ve olasılıkla tiftik olabileceği ifade edilmiştir.⁷ Nippur’da bulunan M.Ö. 2570-3242 yıllarına ait bulunan levhanın üzerindeki keçilerin, Ankara keçisine çok benzediği görülmektedir. Ayrıca, Van’da bulunan Akdamar kilisesi duvarında keçi kabartması bulunmaktadır. Mezopotamya’da Ankara keçisinin varlığını görselleştiren bu kanıtlar bizim için oldukça önemlidir. (Fotoğraf 1-2)

Fotoğraf 1: Sümer: Nippur’da bulunan ilk tunç çağına ait levha.

Fotoğraf 2: Keçi Kabartması, Akdamar Kilisesi, Van. Fotoğraf Mine Beşen Yalçın, 2018

Kaynak: (Fotoğraf 1), İstanbul Arkeoloji Müzesi, Eski Şark Eserleri Müzesi Bölümü, Fotoğraf: Mine Beşen Yalçın, 2018

Bütün bilgiler ışığında, dokumacılığın ve buna bağlı olarak hayvancılığın çok eski tarihlerden beri yaygın olarak yapıldığı görülmektedir. Çok zengin bir dokuma kültüre sahip olan Anadolu’da, tiftik dokumacılığının varlığından ve gelişiminden söz etmek mümkün olacaktır. Tiftik dokumacılığı, Anadolu’nun hemen hemen her bölgesinde üretilmekte ve dokunduğu bölgenin kültürel kimliğini yansıtmaktadır. Siirt battaniyesi dokumacılığı da bunlardan biridir. Hammadde, dokuma tekniği ve desenlendirme yöntemi ile Anadolu dokumacılığının özgün bir örneğidir. Bu makalede, Anadolu’da tiftikle dokunan diğer dokumalardan hammadde ve teknik özellikleriyle çok farklı olan bu özel dokumanın *desen yapma* (desen oluşturma sistemi/ desenlendirme tekniği) irdelenmiş ve yeni öneriler sunulmuştur.

1. ANADOLU’DA TİFTİK DOKUMACILIĞI

Bilimsel araştırmalar, Ankara keçisinin bedenini saran uzun, parlak, ipeksi tüylerin Tiftik olarak adlandırıldığını ve bu tüylerin, sağlam, ince, beyaz, su geçirmez ve ısı iletkenliğinin düşük oluşu gibi özellikleriyle bütün bitkisel ve hayvansal dokuma lifleri arasında özel bir yere sahip olduğunu göstermektedir.⁸ Anadolu’da tiftik çok eski tarihlerden beri farklı bölgelerde, farklı amaç ve yöntemlerle üretilmiş ve

6 Çiğdem Maner, “Anadolu’da Dokuma Devrimi Neolitik Çağ’dan Demir Çağı’na Yünün Tarihi ve Maddi Değeri”, *Tarihi Dokumak: Bir Kentin Gizemi, Sof*, Yayına Hazırlayanlar, Filiz Yenişehirlioğlu, Gözde Çerçicioğlu, Koç Üniversitesi Vehbi Koç Ankara Araştırma ve Uygulama Merkezi, 1. Basım, Ankara, 2018, s. 43, 51.

7 Louisa Bellinger, “Textiles from Gordion”, *The Bulletin of the Needle and Bobbin Club*, Vol. 46, 1962, 5-33.

8 Tamur Erman, “Ankara Keçisi Ankara Keçisi Yetiştiriciliği ve Ankara Tiftik Sanayi Tarihine Genel Bir Bakış”, *Tarihi Dokumak: Bir Kentin Gizemi, Sof*, Yayına Hazırlayanlar, Filiz Yenişehirlioğlu, Gözde Çerçicioğlu, Koç Üniversitesi Vehbi Koç Ankara Araştırma ve Uygulama Merkezi, 1. Basım, Ankara, 2018, s. 71.

günümüzde de az da olsa üretilmeye devam etmektedir. Buna bağlı olarak tiftik dokumacılığı sürdürülmektedir. Sof, Şal şapık, Siirt Battaniyesi bu dokumacılığın özgün ve geleneksel ürünleridir.⁹

Bu dokumalar arasında geçmişte önemli bir yere sahip olan sof adlı kumaşın, Ankara ve çevresinde yüzyıllar boyunca özellikle 16. -17. yüzyılda önemli bir gelir kaynağı olduğu bilinmektedir. Yayınlarda, Sof kumaşının birçok Avrupa kentine pazarlandığı belirtilmektedir.¹⁰ Tiftik ve Sofçuluk adlı yayında, sof kumaşının Ankara'nın ve Türkiye'nin ekonomik hayatında çok önemli bir yere sahip olduğu yer almaktadır.¹¹ Günümüzde sof kumaşı üretim olarak devam etmese de dokuma projeleri ile denemeler yapılmakta, eski örneklerine müzelerde rastlanmaktadır. Örneğin; Ankara'nın Kazan ilçesinde sof dokumalarının yeniden canlandırılması için proje yürütülmektedir.¹²

Tiftik kullanılarak dokumalar üreten diğer bir yöre, Kastamonu'nun Tosya ilçesidir. Tiftik dokumacılığının burada 400 yıllık bir geçmişi olduğu kabul edilmektedir. Günümüzde Tosya'da bel kuşakları ve hamam keseleri dokunmaktadır. (Fotoğraf 3-4)

Fotoğraf 3: Tosya Kuşağı

Fotoğraf 4: Tosya Kesesi

Fotoğraf 3-4: Tosya Kuşağı, 380,9x25.7 cm, Tosya Kesesi, 20,8x14,2 cm, Mustafa Kürşat Bazlamatçı Koleksiyonu.¹³

1970'li yıllarda yapılan kapsamlı bir dokumacılık araştırmasında; Siirt merkezde ve köylerinde bölgedeki Ankara keçilerinden elde edilen beyaz ve renkli tiftiklerle battaniyeler ve uzun tüylü abaların yapıldığını, dışarıya ihraç edildiğini, Eruh ve Şirnak ilçesinde aynı tiftiklerden Şal-Şapık olarak bilinen elbiselik kumaşların dokunduğunu öğrenmekteyiz.¹⁴ Diğer bir çalışmada, Şal-Şapık adlı özgün dokuma kumaşın, hem hammaddesi hem de özel bitim işlemleri ile önemli bir kültür ürünü olarak değerlendirilebileceğine dair görüşlere yer verilmiştir.¹⁵

9 Günay Atalayer, Başak Özdemir, "Şal-Şapık/Şirnak Şalı Bir Kültür Mirasını Canlandırma Projesi Üzerine Düşünceler", Uluslararası Şirnak ve Çevresi Sempozyumu, 14-16 Mayıs 2010, s. 265-278. Lütfiye Gül Gündüz, "Anadolu'da Keçi Kılı / Tiftik Dokumalar ve Ekose Desen Önerilerinin Analizi", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi GSE, 2016, s. 5.

10 Erman Tamur, *Ankara Keçisi ve Tiftik Dokumacılığı*, Ankara Ticaret Odası, Ankara, 2003, s. 1.

11 Kamil Su, "Tiftik ve Sofçuluk", *Türk Etnografya Dergisi*, S. XVII, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1976.

12 Yanar Aysen, Akpınarlı Feriha, "Geleneksel Ankara Sof Dokumaları", *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 170-176, Aralık, 2016, s.172.

13 *Tarihi Dokumak: Bir Kentin Gizemi, Sof*, (2018), Yayına Hazırlayanlar, Filiz Yenişehirlioğlu, Gözde Çerçicioğlu, Koç Üniversitesi Vehbi Koç Ankara Araştırma ve Uygulama Merkezi, 1. Basım, Ankara, s.276.

14 Yağan, a.g.e., s. 66.

15 Günay Atalayer, Başak Özdemir, a.g.t., s. 267.

Tiftik üzerine yapılan araştırmalar, Anadolu'nun birçok bölgesinde tiftikten dokuma yapıldığını göstermektedir. Bu geleneksel dokumalar içinde teknik açıdan en farklı olan dokuma örneği, Siirt Battaniyesidir. Siirt battaniye dokumacılığının çok özel bir durumu olduğu söylenebilir. Çünkü; Siirt battaniyesi diye adlandırılan dokuma ürün, kullanım alanı olarak diğerlerinden farklıdır. Siirt battaniyesi, Anadolu'ya özgü bir lifin kullanıldığı özgün bir dokumadır. Siirt battaniyesi aynı zamanda dokuma ile desen yapma tekniğidir. Diğer dokumalar genellikle giysi üretiminde kullanılırken Siirt Battaniyesi ev tekstilinde kullanılmaktadır. Dokunduğu şehrin adını alan ve kullanım alanına göre adlandırılan Siirt battaniyesi, Siirt ve çevresinde dokunan kendine has özellikleri bulunan özel bir dokumadır.

1.1. “Siirt Battaniyesi” Dokumacılığı’na Genel Bakış

Anadolu'da geleneksel dokumacılık, günümüzde yerini gelişmiş teknolojiye dayanan bir endüstriye bırakmış olsa da köklü bir dokumacılık geçmişi olan bu topraklarda geleneğin izlerinin sürdüğü görülmektedir. Çünkü; araştırmacılar, birçok il, ilçe ve köyde yerel dokumacılığın örneklerini ortaya çıkarmaktadır.¹⁶ Bu örneklerden birisi de Siirt ve çevresinde dokunan, *Siirt Battaniyesi* dokumacılığıdır. Araştırmalarımız sürecinde, Siirt battaniye dokumacılığının geleneksel biçimde üretimine ve örnek dokumalarına ulaşılmıştır.

Anadolu'da, bugüne kadar yapılan Arkeolojik kazılar sonucunda, en erken dokuma izlerine Diyarbakır Çayönü yerleşkesinde M.Ö. 6650-6350 yıllarında karaca boynuzundan şekillendirilmiş orak sapı üzerinde rastlandığını bilinmektedir.¹⁷ Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu'nun bir kısmında dokumacılığa ilişkin bugünkü izler göz önüne alındığında, dokumacılık sanatının Siirt ve çevresinde ilk ortaya çıkan yerlerden biri olduğunu söylemek mümkündür.

Buna bağlı olarak, ilk yerleşiminin M.Ö. 3000 yıllarına kadar uzandığı belirtilen Siirt şehrinin, Mezopotamya ile Anadolu uygarlıklarının kesiştiği alanda kurulmuş olmasından dolayı kuzeyinde ve güneyinde hüküm süren uygarlıkların, yörenin kültürel gelişiminde etkili olduğu ileri sürülmektedir.¹⁸ Tiftik Keçisinin Kökeni ve Türkiye’de Tiftik adlı yayında, 1471 yılında Venedikli Yosafa Barbaro'nun, Diyarbakır'ın doğusunda yer alan Siirt'te Ankara keçisine, rastladığı ifadesine yer verilmiştir.¹⁹

Anadolu uygarlıkları konusunda yapılan araştırmalar ve arkeolojik bulgular göz önüne alındığında; yörede dokumacılığın bu uygarlıklarla bağlantılı olduğu ve geliştiği söylenebilir.

1.2. “Siirt Battaniyesi” Dokuma ile Desenlendirmede İşlem Basamakları

Siirt Battaniyesi, çözüğünde pamuk, atkısında Ankara keçisinden elde edilen tiftiğin kullanıldığı yerel bir dokumadır. Bu dokumayı özel kılan üretim sistemi; iki çerçeveli ahşap tezgahların kullanılması, dokuma sonrası tek yüzeyin tüylendirilmesi ve bu tüylerin taranarak dokumaya desen özelliği kazandırılması olarak tanımlayabileceğimiz “*geleneksel bir dokuma tekniğidir*”.

Dokunduğu yerin adını alan ve kullanım alanına göre adlandırılan, Siirt battaniyesi az sayıda üretim yerine sahiptir. Ancak, dokumacılığın geleneksel dokuma işlem basamaklarına bağlı kalınarak dokunduğunu görmekteyiz.

16 Günay Atalayer, “Türk Tekstil Sektörünün Tarihi Mirasına Yolculuk 20 Yerleşim, 20 Dokuma”, *Hometextile*, S.1, Nisan, 2015, s. 38.

17 Özlem Tütüncüler, “Çorum Resuloğlu Eski Tunç Çağı, Mezarlığı’nda Kumaş Kullanımına İlişkin Yeni Bulgular”, *Anadolu/Anatolia*, S. 30, 2006, s. 141.

18 Nurettin Özgen, Sabri Karadoğan, “Siirt Şehrinin Kuruluşu ve Gelişimi”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 19, S. 2, 2009, s. 63-64.

19 Gülseren Yazıcıoğlu, “Tiftik Keçisinin Kökeni ve Türkiye’de Tiftik”, *Tekstil ve Mühendislik*, Mart-Haziran, S. 43-44, 1994, s. 21.

Dokuma işlemi: Siirt battaniyesi, bazı yörelerde çukur tezgahlarda yapıldığı bilinmekle beraber, araştırma kapsamında incelenen tüm dokuma atölyelerinde iki çerçeveli ahşap yüksek tezgahlarda dokunduğu tespit edilmiştir. (Fotoğraf 5-6) Tezgahlarda ip gücüler ve 40'lı kamış tarak (Fotoğraf 7), çözgüsünde pamuk ipliği, atkısında tiftik ipliği (az bükümlü) kullanılmaktadır. Tiftik, temizlenip, tarandıktan sonra kirman ile eğirilerek çile haline getirilir. (Fotoğraf 8-9) Kirman biçimi ve yapıldığı malzeme itibarıyla, geleneksel yöreye ait özelliğini korumaktadır. Atkı ipliği olarak kullanılacak tiftik çıkırık (Fotoğraf 10) yardımıyla masuralara (Fotoğraf 11) sarıldıktan sonra mekiklerin (Fotoğraf 12) içine yerleştirilir. Atkı ipliği bu mekikler aracılığıyla, elle atılır. Siirt battaniyesinde desen, atkı ipliğiyle oluşturulur. Örnekte izlendiği gibi, Bezayağı (1/1) örgüsüyle dokunan battaniyenin atkısında tiftik kullanılır. Mekik elle atılır. Başka araştırmalarda saptanan teknik veriler 2019-2020'de yapılan tespitlerle karşılaştırıldığında geleneğin sürdürüldüğünü söylemek mümkündür. (Fotoğraf 13)

Fotoğraf 5: Ahşap Yüksek Tezgâh.

Fotoğraf 6: Siirt Battaniyesi Dokuma Aşaması.

Kaynak: (Fotoğraf 5-6), Siirt Üniversitesi Siirt ve Yöresi El Sanatları Araştırma ve Uygulama Merkezi (Fotoğraf: Mine Beşen Yalçın, 2018)

Fotoğraf 7: Kamış Tarak

Kaynak: Siirt Üniversitesi Siirt ve Yöresi El Sanatları Araştırma ve Uygulama Merkezi (Fotoğraf: Mine Beşen Yalçın, 2018)

Fotoğraf 8: Kirman²⁰

Fotoğraf 9: Siirt/Eruh, Kirmanda İp Eğiren Kadın, Günay Atalayer, Fotoğraf Arşivi, 2015²¹

Fotoğraf 10: Tiftik Çilesinin Çıkırık Yardımıyla Masuraya Sarılması.

Kaynak: Siirt Üniversitesi Siirt ve Yöresi El Sanatları Araştırma ve Uygulama Merkezi (Fotoğraf: Mine Beşen Yalçın, 2018)

Fotoğraf 11: Masura.

Fotoğraf 12: Mekik.

Kaynak:(*Fotoğraf 11-12*), Siirt Üniversitesi Siirt ve Yöresi El Sanatları Araştırma ve Uygulama Merkezi (Fotoğraf: Mine Beşen Yalçın, 2018)

20 *Taribi Dokumak: Bir Kentin Gizemi, Sof,* Yayına Hazırlayanlar, Filiz Yenişehirlioğlu, Gözde Çerçicioğlu, Koç Üniversitesi Vehbi Koç Ankara Araştırma ve Uygulama Merkezi, 1. Basım, Ankara, 2018, s. 207.

21 *Gündüz, a.g.e.,* s. 28.

Fotoğraf 13: Siirt Battaniyesi Dokuma Aşaması. (Günay Atalayer, Fotoğraf Arşivi, 2015)

1.3. Tarama Tekniğiyle Tüylendirme: Dokuma yaklaşık 50 cm dokunduktan sonra, tüylendirme işlemi tezgâh üzerinde yapılır. (Fotoğraf 14) Tarama denilen bu işlemin amacı, ahşap tüylendirme tarağı aracılığıyla, atkıda kullanılan tiftik ipliğin taranarak tüylendirilmesidir. (Fotoğraf 15) Tarama işlemi sırasında dokuma gergin bir şekilde tutulur. Tiftik liflerinin dokuma yüzeyine çıkartılması sağlanır. Tarama sonrasında atkı da kullanılan tiftiğin bütün lifleri dokumanın arasından taranan yöne doğru dışarı çıkar. Böylece tüylendirme işlemi tamamlanır.

Fotoğraf 14: Tüylendirme işlemi.

Fotoğraf 15: Tüylendirme Tarağı.

Kaynak:(*Fotoğraf 14-15*), Siirt Üniversitesi Siirt ve Yöresi El Sanatları Araştırma ve Uygulama Merkezi (Fotoğraf: Mine Beşen Yalçın, 2018)

1.4. Tarama Tekniğiyle Desenlendirme: Tüylendirilmiş dokuma, tezgâhtan çıkartıldıktan sonra su ile ıslatılarak düz bir zemin üzerine koyulur. Demir tarak yardımıyla farklı yönlere doğru taranarak desen özelliği kazandırılır. (Fotoğraf 16-17-18) Dokuma / tüylendirme / desenlendirme, birbirine bağlı Siirt battaniyesinin en temel üretim aşamalarıdır. Tüylendirme işlemi desenlendirmeye bağlantılı olarak battaniyeye özgü temel bir özelliktir.

Fotoğraf 16: Demir Tarak.

Fotoğraf 17: Tarama ile Desenlendirme Aşaması.

Kaynak: (*Fotoğraf 16-17*), Siirt Üniversitesi Siirt ve Yöresi El Sanatları Araştırma ve Uygulama Merkezi (Fotoğraf: Mine Beşen Yalçın, 2018)

Fotoğraf 18: Tarama tekniği ile Desenlendirilmiş Siirt Battaniyesi.

Kaynak: Siirt Üniversitesi Siirt ve Yöresi El Sanatları Araştırma ve Uygulama Merkezi (Fotoğraf: Mine Beşen Yalçın, 2018)

Siirt battaniyesinin en önemli özelliklerden birisi, tiftiğin doğal rengi ile dokunmasıdır. Beyaz, siyah, kahverengi, taba, sarı diye belirtilen renkler lifin doğal özelliğidir. Örneğin; “Türk Tiftiğinin Morfolojisi ve Histolojisi Üstünde Araştırmalar” adlı yayında, Tiftiğin renginin genellikle beyaz olduğu belirtilmiş, özellikle Siirt bölgesinde dokunan battaniyelerin boyanmadan kullanılan siyah ve sarı tiftiklerden yapıldığı konusu kaydedilmiştir.²²

2. ALAN ARAŞTIRMASI ÖRNEKLERİ

Alan araştırmasında, 8 adet battaniye olarak üretilmiş dokuma örneği ve 3 adet seccade olarak üretilmiş dokuma örneği olmak üzere toplam 11 adet tiftik dokuma örneği (Siirt battaniyesi dokuma tekniği ile dokunmuş) detaylı analizleri yapılarak incelenmiştir. Çalışma kapsamında yapılan dokuma analizleri sonucunda, dokuma/desenlendirme tekniğinin özelliklerini göstermek için bir örnek seçilmiştir. (Resim 19), (Tablo 1) Bu Siirt battaniyesi örneği, yaptığımız araştırmalarda karşımıza çıkan en eski örneklerden biridir. Yaklaşık 100 yıllık olduğu düşünülmektedir. Tek parça şeklinde dokunan battaniyenin çözgüsünde pamuk atkısında tiftik ipliği kullanılmıştır. Battaniyenin ön yüzeyi birinci tarama işlemi ile tüylendirilmiş ve ikinci tarama işlemi ile desenlendirilmiştir. Dikkatli bakıldığında desen net bir şekilde görülmektedir. Siyah tiftikle dokunan battaniyenin rengi, tiftiğin doğal rengidir.

2.1. Dokuma Analizi İçin Seçilmiş Örnek, *Siirt Battaniyesi*

Fotoğraf 19: Siirt Battaniyesi, Fotoğraf: Mine Beşen Yalçın, 2018

22 Selahattin Batu, “Türk Tiftiğinin Morfolojisi ve Histolojisi Üstünde Araştırmalar”, *Yüksek Ziraat Enstitüsü*, S. 15, Ankara, 1936, s.14.

Tablo 1: Siirt Battaniyesi Dokuması Analizi

Dokuma Yılı		Tahmini 100 Yıllık	
Örneğin	Çözüğü	Atkı	
Hammaddesi	Pamuk	Tiftik	
İplik Numarası	Yaklaşık 10Nm	Yaklaşık 4 Nm	
İplik Bükümü	S	Z	
İplik Sıklığı	4 tel/cm	16 tel/cm	
Raporu	Düz Beyaz	Düz Siyah	
Örgü	B 1/1		
Dokuma Eni	140 cm		
Dokuma Boyu	205 cm		
Dokuyucu	Zeki Güzel (Siirt Battaniyesi Dokuma Ustası)		
Kaynak	Muhammet Keskin'in Koleksiyonu		
Örneğin Bulunduğu Yer	Siirt		
Dokunduğu Yer	Siirt (Kaynak Kişi Bilgisi)		
Dokuma Analizi	Mine Beşen YALÇIN / Günay ATALAYER / 01.12.2018		
Açıklama: 100 yıllık olduğu tahmin edilen Siirt Battaniyesi dokuma örneği alan araştırması yapılırken karşılaşılan en eski örneklerden biridir.			
Düzenleme: Mine Beşen Yalçın- Günay Atalayer 2019			

“Siirt battaniyesinde” *dokuma ile desenlendirme tekniği* uygulanmaktadır. Bu tarama yöntemi ile desen yapma tekniğidir. Dokumanın yapısını tanımlamak gerekirse; çözgünün seyrek, atkının (kilim tekniğinde olduğu gibi) ince ve sık olduğunu, tüylendirmeye olanak sağlayan bir lifle yapıldığı ifade edilebilir. 4 çözgüye karşılık 16 atkı kullanılmaktadır. Bu sıklık ilişkisi dokuma analizlerinde görülmektedir. Tarama ve desenlendirme yapılmadan, bu haliyle sıradan bir kilim dokuma tekniğinden söz edebiliriz. Bu anlamda “Siirt battaniyesi” bir desenlendirme tekniği olarak ifade edilmelidir. Çünkü tüylendirip sonra tarama ile desen yapma, dokumanın temel özelliğini oluşturmaktadır.

Bu çerçevede, Siirt Battaniyesi olarak adlandırılan, tiftikli dokumaların tekniğe bağlı olarak yapısal bir estetiği ve özgün bir kimliğinin olduğu söylenebilir.

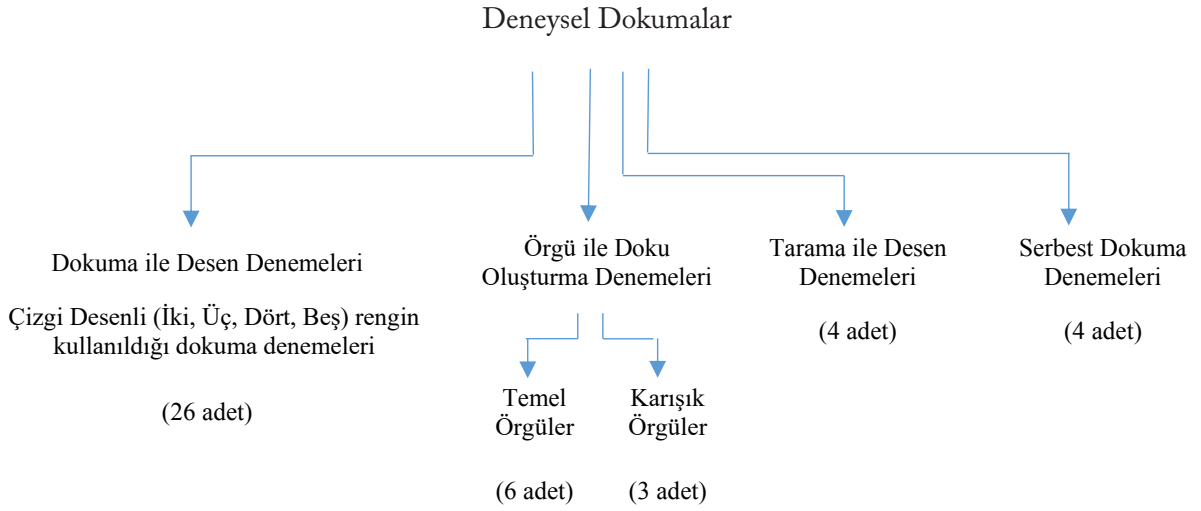
Şema 1:**“Siirt Battaniyesinde” Desenlendirme Anlayışının Sınıflandırılması**

“Siirt battaniyesi” dokumacılığında dört grup desenlendirmeden söz edilebilir. 1-Kilim tekniği ile dokuma yapıldıktan sonra tüm yüzey tarayarak tüylendirilir ve işlem biter. 2- Kilim tekniği ile dokuma yapıldıktan sonra tüm yüzey taranarak tüylendirilir ve ardından ikinci tarama desenlendirmek için yapılır. 3- Dokuma sonrası taranır, tüm yüzeyde tüylendirme yapılır ve ikinci tarama desenlendirmek için yapılır. 4- Dokuma sonrasında tüm yüzey tarama yapılarak tüylendirilir. (Şema 1)

2.2. Deneysel Çalışma “Tiftiğin Işıltısı ve Bir Desen Öyküsü”

Sanatsal dokuma arayışlarına başlamadan önce, Siirt battaniyesi dokuma tekniğinin özelliklerine yakın biçimde güncel denemelerin yapılması hedeflenmiştir. 25 cm x 20 cm boyutlarında, 43 adet dokuma yapılmıştır. (Şema 2)

Şema 2:

Siirt battaniyesine özgü temel özelliklerin kullanıldığı deneysel çalışmalarda ortaya çıkan sonuçlar değerlendirilmiştir. Bu çalışmalarda uygulanan desenlendirme, (tarama, tüylendirme ile yapılan desenlendirme) farklı örgü uygulamalarıyla birlikte yeni ve somut öneriler oluşturmuştur. Tiftiğin parlaklığı, uzunluğu, inceliği, kıvrımlı yapısı ve tüylendirme (tarama işlemi) ile desen yapabilme olanağını en iyi şekilde sağlaması, göz önüne alındığında yapılan deneysel dokuma çalışmalarında bu desenlendirme anlayışı yenilikler yaratma olanağı sunmuştur. Bu denemeler ışığında özgün çalışmalarda estetik öğeler ortaya çıkarılmıştır.

Özgün sanatsal uygulamalar; yeni tanınan bu özel geleneksel tekniğin irdelendiği deneysel atölye çalışmalarından sonra, yapılan estetik değerlendirmeler sonucunda gerçekleştirilmiştir.

3. SANATSAL ARAYIŞLAR TİFTİĞİ TARMAK ÜZERİNE

Deneysel atölyede yapılan dokuma denemelerimizde, dokumanın yüzeyi ve yapısının değişim gösterdiği gözlemlenmiştir. Deneysel dokumalarda tespit edilen “Siirt battaniyesi” dokuma tekniğini kullanarak bir tekstil tasarımcısı ve sanatçısı tarafından, sonsuz seçenekler oluşturabileceği anlaşılmıştır. Deneysel çalışmadaki sistemin, yeni estetik veriler için çoğaltılması ve çeşitlendirilmesi mümkün görülmektedir. Deneysel dokuma çalışmasında elde edilen görsel etkiler, renk ve doku hareketleri, tekstil desenlerinde yeni önermeler olarak değerlendirilebilir. Tekstil tasarımcısı ve sanatçısının yaratılarına yeni olanaklar sunabilir. Bu görüşle sanatsal arayışlara geçilmiştir.

Hem geleneksel tekniğin analizi hem de deneysel atölye uygulamalarından elde ettiğimiz görsel çıktıların kullanıldığı 4 adet sanatsal dokuma yapılmıştır. Çalışmalarda, Siirt battaniyesindeki tekniğin desen özelliklerinin, hacimli tekstil nesne üretimindeki katkıları gözlenmiştir.

3.1 Örnek 1: ANA, “Ne Zaman Darda Olsak Bize Uzanan Kollar”

Çalışmada, “Siirt battaniyesi dokuma tekniği” kullanılmıştır. Tiftik, pamuk, yün, keten ipliği ve yün elyaf kullanılmıştır. Bezayağı (1/1) örgüsü kullanılmıştır. Dokuma sonrası taranarak tüylendirme işlemi yapılmıştır. Çalışmada, tiftiğin doğal renklerinin yanında pamuk, keten, yün elyaf, gibi farklı malzemeler kullanılmıştır. Dokuma sonrasında taranarak tüylendirme yapıldığında, tüylenme sadece tiftiğin kulla-

nıldığı bölümlerde gerçekleşmiştir. Dokuma yatay bir şekilde, hacim oluşturularak sergilenmiştir. Görmek istediğimiz, tıpkı annemizin kolları gibi güçlü ve açık. (Fotoğraf 20)

Fotoğraf 20: ANA, Siirt Battaniyesi Dokuma Tekniği, 100cm x40cm, 2019, Mine Beşen Yalçın
(UMAY Dokuma Sanatçıları Sergisi, 12-18 Mart 2019, Mersin Üniversitesi GSF Sanat Galerisi)

3.2. Örnek 2: DÖNÜŞÜM, “Hiçbirşey Görüldüğü Gibi Kalmaz, Hayat Bir Döngüdür Aslında”

Çalışmada, “Siirt battaniyesi dokuma tekniği” kullanılmıştır. Malzemesi, tiftik ipliği ve pamuk ipliğidir. Bezayağı (1/1), Dimi (2/2), Dimi 1/3, Saten (1/7) örgüsü kullanılmıştır. Dokuma sonrasında, yüzeyin bazı bölümleri tarama yapılarak tüylendirilmiş, bazı bölümler ise kullanılan örgünün dokumaya etkisini görmek adına tüyleri kesilerek kısaltılmıştır. Çünkü; İki boyutlu gibi algılansa da aslında boyu, eni herkesçe fark edilen ama derinliği hissedilen bir şeydi o. (Fotoğraf 21)

Fotoğraf 21: DÖNÜŞÜM, Siirt Battaniyesi Dokuma Tekniği, 70cm x18 cm, 2019, Mine Beşen Yalçın
(Uluslararası III. SADA Disiplinlerarası Sanat Sempozyumu Sergisi, 29 Kasım 2019, Ankara)

3.3. Örnek 3: İSİMSİZ, “Onun Bir İsmine İhtiyacı Yoktu, Çünkü Ne Olduğu Belliydi.”

Çalışmada, “Siirt battaniyesi dokuma tekniği” kullanılmıştır. Malzemesi, tiftik ve pamuk ipliğidir. Bezayağı B (1/1) örgüsü kullanılmıştır. Dokuma sonrası taranarak tüylendirme işlemi yapılmıştır. Tüylendirilmiş yüzeyde geometrik desen oluşturulmuştur. Tiftiğin parlaklığı ve uzunluğu sayesinde, tüylerinin taranması ile özel bir doku ile yüzeyde özgün bir hacim yaratılmıştır. Eğik hareketlerle sıradanlıktan kurtarılmak istenen bir hacim duygusunun en iyi ifadesi. (Fotoğraf 22)

Fotoğraf 22: İSİMSİZ, Siirt Battaniyesi Dokuma Tekniği, 25 cm x 20 cm, 2020, Mine Beşen Yalçın.

(Tekstil ve Moda Tasarımcıları Sergisi, 15 Ağustos 2020, İstanbul)

3.4. Örnek 4: DÖNÜŞ, “Belki de Büyük Dalgalar Demeliyim”

Çalışmada, “Siirt battaniyesi dokuma tekniği” kullanılmıştır. Malzemesi, tiftik ve pamuk ipliğidir. Örgü: Bezayağı B (1/1) Dimi (2/2), Dimi 1/3, Saten (1/7) örgüsü, sıralı düzenli bir rapor ile kullanılmıştır. Dokuma sonrasında, yüzeyin bazı bölümleri tarama yapılarak tüylendirilmiş tüylü ve düz bölümlerde desen yapılmıştır. Dokuma belli aralıklarda katlanarak bir form oluşturulmuştur. Yalnızca dokumanın yüzeyinde dokulu bir zemin oluşturmaktan uzaklaşarak, hareket yaratmak için zeminin kendisi yükseltilmiş ve lifin özelliği ile boyutlandırma, ana hedef seçilmiştir. Eğer bir DÖNÜŞÜ tanımlamak isteseydim dokumada bu hareketi anlatmak için Büyük dalgalar diyebilirdim. (Fotoğraf 23)

Fotoğraf 23: DÖNÜŞ, Siirt Battaniyesi Dokuma Tekniği, 25cm x 20 cm, 2020, Mine Beşen Yalçın.

(İstanbul Aydın Üniversitesi, GSF, Tekstil, Moda, Sanat, Tasarım Sempozyumu ve Sergisi, 19 – 20 Kasım 2020)

4. DESENLENDİRME TEKNİĞİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ (*SIIRT BATTANİYESİ ÖZNELİNDE*)

Siirt battaniye tekniği diye tanımlanan dokuma ve desenlendirme yöntemi ile yapılan dokumaları, diğer dokumalardan ayıran belirli özellikleri söz konusudur. Bu özellikler deneysel çalışmalarda sınanmış ve olanakları başka çalışmalarda kullanılabilir olacak önemli veriler olarak görülmüştür.

Bu deneysel birikim ışığında; Siirt battaniyesinde iki desenlendirme tekniğinden söz edilebilir. 1-Dokuma ile desenlendirme ve tarayarak tüyendirme; 2-Dokumayı tüyendirip tarayarak desenlendirme. Siirt battaniyesinin özellikleri ve özgünlüğünü irdelenirse; kullanılan lif, üretim tekniği, desenlendirme işlemi ve sosyal özelliği açısından, belirleyici özellikleri ortaya koymak mümkün olacaktır.

1. Öncelikle *özel bir lif* ile üretilir. Battaniyenin hammaddesi olan tiftik lifinin, Anadolu'ya özgü bir lif olduğu bilinmektedir. Bu nedenle battaniyenin özgün yanlarından birisi, hammadde özelliğidir. Tiftiğin Anadolu'da özel bir yeri vardır. Tiftik, adını yetiştirildiği ilden almakta ve bütün Dünya'nın bu adla tanıdığı Ankara keçisinden elde edilmektedir. Ankara keçisinin, bugün yetiştiriciliği yapılan ülkelere, Anadolu'dan götürüldüğü bilinmektedir. Günümüzde Anadolu'da Ankara keçisi yetiştiriciliği azalmıştır ve eskisi kadar yapılmamaktadır. Tiftiğin eskisi kadar bulunamaması, battaniye üretiminin maliyetini yükseltmiştir. Bu durum dokuma esnafını tiftik yerine sentetik iplik kullanmaya yöneltmiştir. Bütün bunlar dikkate alındığında, tiftik kullanımının özendirilmesi gerektiği görülmektedir.

2. Diğer yandan özel life bağlı olarak; özel bir üretim yöntemi olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü üretim sürecinde; "Dokuma-Tarama / Desenlendirme yöntemi" söz konusudur.

3. Üretim sürecinin çevreye uyumu gözlemlendiğinde hem hammadde hem de üretim yönteminin çevre korumaya katkı sağladığı görülmektedir. İncelenen atölyeler ve bu battaniyelerin üretimlerinde çevreye zarar verecek bir çıktı söz konusu olmamıştır. Bu nedenle, Siirt Battaniyesinin en önemli özelliklerinden birisi de doğal malzemelerin kullanılarak çevrenin ekolojik dengesini bozmayacak şekilde üretilmesi olduğunu söyleyebiliyoruz. Bu özelliğiyle de tasarımcıya, doğanın dengesini bozmayacak malzeme kullanımıyla, ekolojik bilinç ve estetik bütünlüğü geliştirerek yeni bir bakış açısı sunmaktadır.

SONUÇ

Anadolu'da köklü dokumacılık kültürü içinde yer alan kültürel mirasın önemli örneklerinden biri olan Siirt battaniye dokumacılığı, Tiftik dokumacılığının bir mirasıdır. Ayrıca, diğer tiftik dokuma örneklerinden ayrılan özellikleriyle, Anadolu dokumacılığının özgün bir örneğidir. Daha doğrusu; özel bir dokumadan çok lifin özelliğine bağlı bir desenlendirme sistemi olarak tanımlanabilir. Bu nedenle "özel bir desenlendirme yöntemi" olarak adlandırılabilir bir dokuma olduğu söylenebilir.

Yapılan araştırma, battaniye dokumacılığının, Siirt ilinin kültürel değeri ve özellikli bir ürünü olduğunu ortaya koyarken; geçmişte önemli bir ticari ürün olsa da günümüzde üretimin azalmış, kullanım alanları kısıtlanmış olduğunu göstermektedir. Ürünün özelliklerini göz önüne alarak desenlendirme tekniğinin olanaklarından yararlanılabileceği gözlenmiştir. Bu bağlamda; desenlendirme tekniğine sistematik bir yaklaşımla, teknik özelliği estetik eleman olarak kullanmanın mümkün olduğu denemelerle ortaya konmuştur. Çünkü; deneysel çalışmalar, bu desenlendirme yönteminin hem iki boyutlu hem de üç boyutlu dokumalarda kullanılabilirliğini gösteren örneklerdir. Örnekler; bu tekniğin, ışık ve renk ile

çeşitlendirilebilecek, esere istenen dokunun kazanılmasını sağlayan bir tasarım ögesi olduğunu gösteren seçenekler sunmuştur.

Tekstil tasarımcısı ve sanatçısı, Siirt battaniyesinin Anadolu'da tiftikle dokunan diğer dokumalardan ayıran farklı özelliklerini ve üretim yöntemini takip ederek kendi özgün çalışmalarında; yaratıcılığını geliştiren bir dokuma tekniği, bir desenlendirme yöntemi, doku oluşturma elemanı, estetik bir renk/biçim/etki oluşturma ögesi olarak kullanarak geliştirilmesini sağlayabilecektir. Her kullanıcı kendi yaratıcılığına bağlı olarak farklı bir boyut getirecektir. Deneyimlerin estetik bilgiye dönüşümü ve eğitime aktarılması kültürel birikimin en önemli kazanımı olmaktadır. Bu sayede yeni tasarımlarla yeni kullanım alanları geliştirilebilir. Toplumsal yaratıcılık, estetik bellek böylece geleceğe aktarılabilir. Yazarlar deneysel çalışmalar ve sanatsal arayışlar olarak yapılmış tüm uygulamalarda bunun izlerini görmüş ve gelişim basamaklarını saptamıştır. İsimsiz sanatsal denemeler sergilenerek sonuçlar kamu ile paylaşılmıştır.

Anadolu'da dokunan diğer dokumalardan hammadde ve teknik özellikleriyle çok farklı olan bu özel dokumanın, gelecek nesillere taşınması ve kültürel kimliğinin korunması için akademik çalışmalar, projeler ve yerel üretici ve tasarımcıların iş birliğiyle desteklenmesi, yaşatılması ve korunması gerektiği görüşü ile; "Siirt battaniyesi dokuma tekniğinin" kullanıldığı kişisel uygulamalar gerçekleştirilmiştir. Uygulamalar, deneysel dokuma çalışmalarından sonra yapılan değerlendirmelerin sonucunda, deneysel atölyede estetik arayışlar olarak ortaya çıkarılmıştır.

Sonuç olarak; çalışmalar sonunda irdelenen desenlendirme yöntemi yeni örnekler sunmuştur. Bu olanaklar günümüzde tekstil sanatçısı, tasarımcısı ve yerel üretici için yeni bir uygulama alanı yaratarak, kullanım alanlarını genişletebilecektir.

KAYNAKÇA

- Atalayer, Günay (1993). “Dünden Bugüne Anadolu’da Kumaş Dokuma Sanatı”, *Türk Kültüründe Sanat ve Mimari*, s. 41-72, İst. 1993, ss. 41-69.
- Atalayer, Günay ve Özdemir, Başak (2010). “Şal-Şapık/Şırnak Şalı Bir Kültür Mirasını Canlandırma Projesi Üzerine Düşünceler”, *Uluslararası Şırnak ve Çevresi Sempozyumu*, 14-16 Mayıs, s. 265-279.
- Batu, Selahattin (1936). *Türk Tiftiğinin Morfolojisi ve Histolojisi Üstünde Araştırmalar*, Yüksek Ziraat Enstitüsü, Ankara
- Maner, Çiğdem (2018). “Anadolu’da Dokuma Devrimi Neolitik Çağ’dan Demir Çağı’na Yünün Tarihi ve Maddi Değeri”, *Tarihi Dokumak: Bir Kentin Gizemi, Sof*, Yayına Hazırlayanlar: Filiz Yenişehirlioğlu, Gözde Çerçicioğlu, Koç Üniversitesi Vehbi Koç Ankara Araştırma ve Uygulama Merkezi, 1. Basım, Ankara, s. 43,63.
- Gündüz, Lütfiye Gül (2016). *Anadoluda Keçi Kılı / Tiftik Dokumalar ve Ekose Desen Önerilerinin Analizi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü.
- Louisa, Bellinger (1962). “Textiles from Gordion”, *The Bulletin of the Needle and Bobbin Club*, Vol. 46.
- Özgen, Nurettin ve Karadoğan, Sabri (2009). “Siirt Şehrinin Kuruluşu ve Gelişimi”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 19, S. 2, s. 61-81.
- Su, Kamil (1976). “Tiftik ve Sofçuluk”, *Türk Etnografya Dergisi*, S. XVII, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, s. 203-214.
- Tütüncüler, Özlem (2006). “Çorum Resuloğlu Eski Tunç Çağı, Mezarlığı’nda Kumaş Kullanımına İlişkin Yeni Bulgular”, *Anadolu/Anatolia*, S. 30, s. 137-148.
- Tamur, Erman (2018). “Ankara Keçisi Ankara Keçisi Yetiştiriciliği ve Ankara Tiftik Sanayi Tarihine Genel Bir Bakış”, *Tarihi Dokumak: Bir Kentin Gizemi, Sof*, Yayına Hazırlayanlar: Filiz Yenişehirlioğlu, Gözde Çerçicioğlu, Koç Üniversitesi Vehbi Koç Ankara Araştırma ve Uygulama Merkezi, 1. Basım, Ankara. s. 71-86.
- Tarihi Dokumak: Bir Kentin Gizemi, Sof*, Koç Üniversitesi Vehbi Koç Ankara Araştırma ve Uygulama Merkezi, Filiz Yenişehirlioğlu, Gözde Çerçicioğlu, 1. Basım, Ankara.
- Tamur, Erman (2003). *Ankara Keçisi ve Ankara Tiftik Dokumacılığı*, Ankara Ticaret Odası Yayınları, Ankara.
- Yanar, Ayşem ve Akpınarlı, Feriha (2016). “Geleneksel Ankara Sof Dokumaları”, *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 4(2), Aralık, s. 170-176.
- Yazıcıoğlu, Gülseren (1994). “Tiftik Keçisinin Kökeni ve Türkiye’de Tiftik”, *Tekstil ve Mühendislik*, Mart-Haziran, S. 43-44, s. 21-23.
- Yağan, Şahin Y. (1978). *Türk El Dokumaları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.